

aneb

PRAvé LINGvistické Korespondenční Alotrium

(<http://ufal.mff.cuni.cz/pralinka>)

3. ročník, 1. číslo

Milí zlatí!

Právě se vám dostává do rukou první číslo třetího ročníku lingvistického korespondenčního semináře. Že jste o žádném korespondenčním semináři ještě nikdy neslyšeli? Jedná se v podstatě o soutěž, při které organizátoři (vesměs studenti Univerzity Karlovy) vymýšlejí nejrůznější úlohy a řešitelé (studenti středních škol) si nad nimi doma lámou hlavu. A když je něco napadne, pošlou to organizátorům. Ti jim řešení opraví, opravené pošlou zpátky, navíc jim přidělí body a v dalším čísle předvedou autorské řešení. Na konci roku je pak vyhlášen vítěz, tedy ten z řešitelů, kterému se povedlo nasbírat nejvíc bodů. Navíc několik nejlepších řešitelů pozveme na soustředění. Pokud jste opravdu soutěživí a chcete se potkat a poměřit se se zájemci o lingvistiku ze zahraničí, i k tomu vám nově dáváme příležitost – během roku uspořádáme národní výběrové kolo pro mezinárodní olympiádu v lingvistice¹, kde budou mít řešitelé Pralinky rezervovaná dvě místa.

Pokud se chcete dozvědět o fungování Pralinky více, navštivte naše stránky <http://ufal.mff.cuni.cz/pralinka>, kde jsou k nahlédnutí i úlohy z minulých ročníků. Také nás najdete jako skupinu na Facebooku.

Ptáte se, proč byste se měli zrovna vy zúčastnit soutěže v lingvistice? Přirozeně proto, že se zajímáte o lingvistiku, ovšem ne nutně jen o ni. Logické úlohy, luštění hádanek, porovnávání různých jazyků, hledání souvislostí, úkoly apelující na cit pro

¹IOL (International Linguistics Olympiad)

jazyk, vyžadující tvořivost a nápaditost – to vše v našem korespondenčním semináři najdete.

V letošní Pralince najdete kromě běžných úloh dva seriály, které vás budou provázet celým ročníkem. Prvním seriálem bude takzvané *témátka*. Čím se liší od jiných úloh? Zejména v tom, že není jednorázové. Témátka bude v každém dalším čísle upřesňováno – budeme navazovat na načaté myšlenky a necháme se inspirovat vašimi postřehy. Stejně tak od vás budeme očekávat nové příspěvky průběžně, ne jen při prvním zadání tématka. Témátka je bodováno štědře – za rozvitou, přínosnou úvahu lze získat až 20 bodů! Druhá úložka, která se bude opakovat skrze celý ročník, bude výklad skutečného jazyka, jmenovitě *arabštiny*. I výklad arabštiny bude doprovázen zadáním úlohy pro vás, za jejíž řešení budeme rozdělovat body.

Jak se tedy Pralinky zúčastnit? Není nic jednoduššího. Pokud raději píšete na papír než na počítači, sepište každou úlohu na zvláštní list papíru, popřípadě několik papírů, formátu A4. Tyto papíry pak opatřete hlavičkou se svým jménem, jménem školy a ročníkem, do kterého chodíte, a pošlete na adresu

PRALINKA
Libuše Brdičková, ÚFAL MFF UK
Malostranské nám. 25
118 00 Praha 1.

V dopise nezapomeňte uvést svoji adresu, abychom vám mohli posléze poslat okomentovaná řešení spolu s papírovým vydáním nového čísla Pralinky.

Pokud dáváte přednost psaní na počítači a elektronické poště, zasílejte svá řešení na adresu

pralinka@ufal.mff.cuni.cz

ve formátech, ve kterých vám je budeme schopni opravit: .pdf, .doc, .rtf, nebo jako prostý text. Opět pište řešení jednotlivých úlozek do zvláštních souborů a uvádějte ke každému řešení stejnou hlavičku, jakou požadujeme u řešení papírových; nezapomeňte ani na svou poštovní adresu. Soubory s řešeními prosím pojmenovávejte ve tvaru ročník-číslo-úloha_příjmení_jméno (tedy například Mikuláš Malý nechť pojmenuje soubor se svým řešením tématka, jež najdete níže jako šestou úlohu, 3-1-6_Maly_Mikulas).

Veškerou komunikaci s vámi, řešiteli, vítáme. Pokud chcete nejen poslat řešení úloh, ale také se na něco zeptat, podělit se o připomínku či návrh, neváhejte nám napsat na stejnou e-mailovou adresu, takové zprávy ovšem posílejte odděleně od e-mailů s řešením, abychom v poště neměli zmatek.

Rozhodně od nikoho neočekáváme řešení vyčerpávající a bezchybné; i když se vám povede jen částečné a pochybné, rádi je uvidíme. Uzávěrku řešení tohoto čísla jsme stanovili na **30. října 2011**. Pokud byste se oproti termínu opozdili, nezoufejte

a pošlete řešení i tak. Opožděnými řešeními by se však mohl běh semináře brzdit, proto strháváme jeden bod za každý den zpoždění.

Závěrem chceme srdečně poděkovat institucím, které nám jsou již třetím rokem nakloněny a Pralinku podporují. Jsou to: Ústav formální a aplikované lingvistiky a Oddělení pro vnější vztahy a propagaci (MFF UK) a Fonetický ústav a Ústav lingvistiky a ugrofinistiky (FF UK).

Nyní již nezbývá než popřát, aby vám i nám letošní Pralinka přinesla mnoho chvil intelektuálního potěšení, nových poznatků a zábavy!

Hanka G., Honza H., Honza M., Honza Š., Kristýna T., Lěra I., Martina K., Matěj K., Míša L., Radek S., Vojta D.

Křížem krážem – tentokrát po Zeměkouli

Milí řešitelé!

Úlohami tohoto korespondenčního semináře vás budou provázet dva náruživí jazykozpytci: Brk a jeho syn Frk. Ti z vás, kdo drží Pralinku v ruce poprvé, záhy pochopí to, o čem starší řešitelé nepochybují: Brk je zkušený a velice vážený lingvista, zatímco Frka můžeme směle označit za fenomenálně nadaného lingvistu začínajícího. Tito dva strávili poslední tři roky na toulkách galaxiemi, přemísťující se z planety na planetu ve své vlastní vesmírné lodi.

Podívejme se však na jejich dobrodružství z hlediska někoho, komu se nemusela zas tolik líbit: pozemšťanů. Nakolik se asi muselo jejich příbuzným a kamarádům stýskat? A co kolegové, jak se stavěli k tomu, že přední odborník na... v podstatě všechno... naposledy přispěl do domácí lingvistiky asi před rokem a čtvrt, a to boze stručným článkem o jakési plutonské kuriozitě? A k tomu jeho slibný potomek, jenž by mohl dělat čest některé z českých škol, studium fakticky nahradil samostudiem! Je nabíledni, že i ten nejvíc přející a tolerující jejich kamarád by byl přece jen radši, kdyby se konečně vrátili domů.

I stalo se tak právě nedávno! Komusi se podařilo povolání zpátky na zem, uzavřít s Brkem roční smlouvu a přislíbit spoustu zajímavé práce, při které se on, a tím pádem ani jeho syn, nebudou muset vzdát svého milovaného cestování. Tentokrát to ovšem bude po končinách jediné planety.

Hned první jejich úkol je zavedl do Zakavkazska. Připravoval se tu k vydání sborníček o číselných systémech kartvelských jazyků a Brk sem přijel sbírat i konzultovat data pro stať o jazyce gruzínském. Nebudeme ho rušit při zodpovědné práci, podívejme se radši, co zaměstnává prozatím nezaměstnaného Frka. Potuluje se malý chlapec sluncem zalitými tbiliskými ulicemi? Užívá si volného času s novými kamarády? Kdepak, sedí sám v hotelovém pokoji a trápí se. Byl totiž od tatínka pověřen úkolem: měl se probrat malým vzorkem gruzínštiny a výsledkem svého skrovného výzkumu přispět do výzkumu společného. Bohužel se mu povedlo hned první den ráno kartičky s gruzínskými slovy i jejich českými ekvivalenty zpřeházet. Místo, aby se otci přiznal, chce tento samostatný chlapec nyní svoji chybu napravit: přehledně si kartičky seřadil podle české abecedy a hodlá zpětně určit, co k sobě patří.

1 Gruzínština

5 bodů

1. Pomozte Frkovi přiřadit gruzínská slova a kousky vět českým ekvivalentům:

as erti – ati – cali xeli² – erti tavi – xuti an ekvsi – xutia – meate
– oci – ormocdaati – oršabati – samšabati – sami xeli – šabati

desátý – deset – dvacet – je pět hodin – jedna hlava – jedna ruka
– padesát – pět nebo šest – pondělí – sobota – sto jedna – tři ruce
– úterý

Už to máte? Odpovězte tedy ještě na dvě otázky; odpovědi se budou pro další výzkum ještě velmi hodit:

2. Přeložte do gruzínštiny:

- a
- čtvrtek
- je deset hodin
- šest hlav

3. U kterého z těchto substantiv můžete v gruzínštině určit jeho počet pomocí číslovky *cali*?

kbili – zub
kuč'v³ – žaludek
tvali – oko

²,x' je přepis gruzínského b, odpovídajícího zhruba českému ch, takže vlastně [x]:)

³Apostrof tu značí aspirovanost.

Pár dní po přeletu z Tbilisi do Prahy poprosil Brka o pomoc jeden jeho nelingvistický kamarád. Druhý Brkův a Frkův pozemský úkol zněl téměř detektivně: měli identifikovat písmo, a snad i přečíst nápis v něm zaznamenaný, pro nelingvisty nerozluštitelný. Dostavili se tedy na místo a malého Frka hned trkla do očí sada podivných obrázků vyškraabaných do kamene. Zavolal na tátu, že ten jistě dokáže už takto spatra určit, co ony krásné obrázky znamenají. Brk se na něj podíval káravě a polichoceně zároveň, a pravil: „Synu, cožpak to vypadá jako obrázky? Krásný příklad starého písma to je. Možná se budeš divit, ale když jsem studoval na gymnáziu, všichni jsme se tohle písmo museli povinně učit. Ostatně, pěkně se jím píšou poznámky na okraj knížek...“ Frk nestačil žasnout, on sám se na gymnáziu už neučil ani rusky, latinu sice povinnou měl, ale u té žádné vzrušující kudrnaté písmo nepotkal. Vyškemral si proto od Brka, aby mu přepsal a přeložil aspoň některá ze slov.

2 Poznámky tesané do skály

4 body

Otec Brk měl radost, že se zase jednou může trochu předvést, a hbitě synkovi přepsal tato slova:

surtal (učení)

tusa (výhoda)

tariki (mozek)

öri (dluh)

usun (voda)

muskilta (svitek)

amitan (zvíře)

„No, já jsem se svou prací pro dnešek už skončil,“ řekl večer. „Teď jsi na řadě ty. Schválně si, Frku, vyzkoušej, jestli z těchto pár slov dokážeš pochopit, jak abeceda a zápis v ní funguje. Zkus přepsat tato tři slova, u posledních dvou si můžeš zkusit tipnout i význam:

1 (krize) 2 (???) 3 (???)

A pak mi ještě zapiš tato slova: söri (kupka sena), aimurlal (neřest), itali (Itálie). To jsem na tebe zvědav. Hlavně se nelekní, když potkáš nějakou nejednoznačnost!“

Týden nato se už Brk a Frk nacházejí opět na jiném kontinentu a při jiné činnosti. Brk stojí před dobrou stovkou diváků a právě ukončuje svoji prezentaci. V tu chvíli si Frk říká, že zůstane v sále a vyslechne si i následující příspěvky; oba jsou na lingvistické konferenci v Americe. Další příspěvek ale malého Frka nebavil – dokud neuslyšel tato slova:

„Teď vám, vážení posluchači, vyložím problém, kterým se náš tým zabývá: Krteček má abecedu o čtyřech písmenech: *v, i, u, j*...“

Frk nebyl jediný z diváků, kdo využil zadní nepotištěné strany programu konference a jal se sepisovat svoje nápady. Přidejte se k nim! Než přednášející prozradil postup řešení a navázal tím na svůj výklad, abecední problém přesně zadal:

3 Krtečkova nová abeceda

4 body

Krteček má abecedu o čtyřech písmenech: *v, i, u, j*; a používá ji k zapisování čtyř důležitých slov: *vi, iv, vu, a ij*. Čtyři písmena jsou mu ale mnoho na pamatování, občas se mu dokonce pletou. Úkolem je Krtečkovi navrhnout odlišnou abecedu s méně písmeny takovou, aby v ní bylo stále možné čtyři výše uvedená slova jednoznačně vyjádřit. Tato nová abeceda také musí splňovat následující dva požadavky:

- Každému písmenu staré abecedy musí odpovídat právě jedno písmeno v nové abecedě.
- Všechna čtyři daná slova zapsaná v nové abecedě se od sebe musí navzájem lišit.

Úkoly:

- Určete, kolik jedinečných nových abeced splňujících výše uvedené požadavky existuje. (Pozn.: Jedinečnost je posuzována přiřazením písmen, tedy např. abecedy "a, b, c" a "e, f, g", kde $v = a/e$, $i = a/e$, $u = b/f$ a $j = c/g$, jsou považovány za stejné.)

2. Navrhněte abecedu s nejmenším možným počtem písmen takovou, aby splňovala Krtečkovy požadavky.
-

„Kolik řečí umíš, tolikrát jsi člověkem!“ prohlásil rázně Brk a postavil před syna štos knih. „Pořád by ses jen zaobíral lingvistickými zvláštnostmi jednotlivých jazyků. Ale pochop, to nestačí. Pokud chceš skutečně proniknout do tajů jazykovědy, měl bys co nejvíce jazyků opravdu ovládat. Tak jsem ti tady připravil několik, které by každý správný lingvista měl znát. Můžeš si vybrat, kterým začneš.“

Jakmile Brk opustil místnost, jal se zmatený Frk prohrabávat donesenými knihami. Šlo o gramatiky, slovníky a učebnice pěti různých jazyků. Frka lehce znepokojilo zjištění, že těchto pět jazyků používalo pro zápis také pět různých písem. Latina, řečtina, sanskrt, hebrejština, arabština. Frk váhal. Který zvolit? Téměř už ze samé bezradnosti sáhl k staré dobré metodě: „Ententyky, dva špalíky...“, když si vzpomněl na ten úžasný vědeckofantastický román špičkové kvality, který mu nedávno půjčil kamarád. Spíš než oddechová sci-fi to byla realistická hypotéza možného vývoje naší civilizace. A na takovouhle možnou budoucnost by se jeden měl raději připravit. Frk rozhodně sáhl po jedné z pěti kupek, na které knihy roztřídil, a zahloubal se do učebnice arabštiny pro začátečníky.

Milí řešitelé,

ti z vás, kteří se účastnili našeho korespondenčního semináře v loňském roce, nejspíše pořád ještě truchlí nad epizrudštinou, kterou jsme tehdy pohřbili. Avšak nezoufejte! Seriál úložek zaměřených na seznámení s nějakým konkrétním jazykem tady bude i nadále. Jen se od jazyků mimozemských přesuneme k jazykům pozemským. V letošním ročníku to bude konkrétně arabština. Nebojte se, není třeba, abyste vyráželi do knihkupectví a pořizovali si učebnici. (K ničemu by vám nebyla.) Vše, co budete potřebovat k řešení úložek, vám dodá PRALINKA.

4 Arabština, Epizoda I: Fonologie

6 bodů

Při seznamování s cizím jazykem je dobré nejdříve se seznámit s jeho hláskovým inventářem. Spisovná arabština⁴ má celkem 28 souhlásek, tři dlouhé (*á, í, ú*) a tři krátké (*a, i, u*) samohlásky. Některé z arabských hlásek jsou stejné jako české (*b, t, ch*,

⁴Kromě spisovné arabštiny existuje ještě řada dialektů, které se od ní i od sebe navzájem někdy liší do takové míry, že by bylo lze mluvit o různých jazycích. Předmětem našeho zkoumání bude až na výjimky arabština spisovná.

*d, r, z, s, š, f, k, l, m, n, h, j, ráz*⁵), některé známe z jiných evropských jazyků (*th* – jako v angl. *think*, *dh* – jako v angl. *that*, *dž* – jako v angl. *John*, *w* – jako v anlg. *what*). Pak má ale arabština hlásky, na které v Evropě narazíte jen těžko. Patří mezi ně takzvané emfatické hlásky *S, D, T, Z*, vyslovované s důrazem, a s jazykem vyklenutým proti měkkému patru (tzv. velarizace) nebo zúženým hltanem (faryngalizace); *q*, které je podobné *k*, ale vyslovuje se více vzadu⁶; *H*, které připomíná zvuk, jako když se dýchá na sklo, aby se zamlžilo⁷; *gh*, které trochu připomíná račkované *r*⁸; a konečně *c*, tradičně připodobňované zvuku, jako když se zvrací⁹.

Jako v mnoha dalších jazycích dochází i v arabštině v řeči k hláskovým asimilacím, tj. jedna hláska se připodobňuje k druhé. Jedním z těchto případů je určitý člen *al-*, kde se *l* připodobňuje následující souhlásce, patří-li tato mezi tzv. sluneční souhlásky. Tedy místo *al-šams* (to slunce) se vyslovuje *aš-šams*. Mezi sluneční hlásky patří: *t, th, d, dh, r, z, s, š, S, D, T, Z, l* a *n*. Těm ostatním se říká hlásky měsíční (podle *al-qamar*, ten měsíc) a k asimilaci u nich nedochází.

„Proč tak složitě,“ pomyslel si Frk. „Takhle se učit z paměti řadu písmen. Stačilo by přece stanovit jednoduché pravidlo, které hlásky podléhají asimilaci. Pravda, byla by tam jedna výjimka. Vlastně ne, nebyla, kdyby se to pravidlo trochu upřesnilo.“

Milí účastníci, toto je váš **první úkol**. Najděte pravidlo, po kterých hláskách dochází k asimilaci určitého členu. Najděte z něj výjimku a upravte pravidlo, aby i ji eliminovalo. A zkuste přijít na to, proč by stanovení toho pravidla (a jeho uvádění v učebnicích) nebyla zas taková výhra, jak si Frk myslí.

Dalším případem, kdy dochází k asimilaci, jsou některá slovesa VIII. kmene. (Tzv. rozšířené slovesné kmeny jsou v arabštině jedním ze způsobů slovo tvorby, budeme se jim věnovat v některém z příštích čísel.) VIII. kmen se tvoří od základního kmene vložением infixu *-t-* za první souhlásku slovesa a předražením předpony *i-*. Tedy např. *fatHa* → *iftataHa*, *šarika* → *ištaraka*, *nachaba* → *intachaba*. V některých případech se však tento sufix asimiluje, to pokud je první souhlásku slovesa *d, z, th, dh* nebo některá z emfatických hlásek. Příklady asimilací máme např. zde:

Sadama - iSTadama; Sáda - iSTáda, 'aTlaca - iTTalaca; 'azhara - izdahara, zaHama - izdahama, dhachara - izdachara.

⁵V češtině sice ráz není považován za hlásku, ale vyskytuje se, např. ve spojení „k oknu“ mezi *k* a *o*. (Tedy pokud vyslovíme spisovně [k'oknu], a ne [kvoknu].)

⁶Možno poslechnout si třeba zde: http://en.wikipedia.org/wiki/Voiceless_uvular_plosive.

⁷Možno poslechnout si zde: http://en.wikipedia.org/wiki/Voiceless_pharyngeal_fricative.

⁸Zde: http://en.wikipedia.org/wiki/Voiced_velar_fricative.

⁹Zde: http://en.wikipedia.org/wiki/Voiced_pharyngeal_fricative.

Druhý úkol: Zkuste určit pravidla, podle kterých dochází k asimilaci, a vytvořte VIII. kmen od následujících sloves: *Daraba, Tarada, thachana, thaghara, záda*.

Od hlásek se nyní přesuneme k slabice. Spisovná arabština má poměrně přísná fonotaktická pravidla – na konci nebo na začátku slabiky se nikdy nesmí vyskytnout dvě souhlásky. Zavřená slabika (tj. slabika končící na souhlásku) by neměla mít dlouhou samohlásku¹⁰. Ve výsledku tedy máme jen tři typy slabik: *ma, má, mam*. Slabika typu *ma* se považuje za krátkou, slabiky typu *má* a *mam* za dlouhé.

S délkou slabiky souvisí slovní přízvuk. Platí pravidlo, že nikdy není na poslední slabice, je na předposlední slabice, je-li dlouhá, a je-li krátká, je přízvuk na třetí slabice od konce.

Třetí úkol: Ze stránek PRALINKY si stáhněte následující zvukovou ukázkou¹¹.

[al-'am-Tá-ru-ta-sab-ba-bat-fi-fa-ja-Dá-ná-tin-'idž-tá-Hat-ma-ná-Ti-qa-wá-si-ca]

Na základě poslechu vyznačte přízvukné slabiky a zkuste rozdělit řetězec slabik na jednotlivá slova.

Frk překvapeně zamrkal, když zjistil, že je na konci kapitoly. Ještě víc ho překvapil pohled na hodinky: netušil, jaká doba už uplynula. Nejvyšší čas jít na večeři, řekl si v duchu, sklápěl knížku a odešel do kuchyně.

Další z mnoha Brkových úkolů jej volal do Řecka. Frk se radoval: opět se jim poštěstí spojit pracovní povinnosti s bezvadnou relaxací, a navíc se obklopit prostředím, které ještě dnes dýchá dávnými legendami, a to nejen prostřednictvím starobylého jazyka. Domek k přebývání jim přislíbil jeden známý. Brk si tam bude v klidu moci hloubat, a Frk se mezitím vydá na pláž nebo do města mezi řeckou mládež.

5 Hlavní je správné načasování

4 body

Když ale přijeli na místo, zjistili, že v domě není kohoutek s pitnou vodou. Frk tak hned dostal od táty úkol:

Běž do města, nakup balenou vodu do zásoby. Voda se řecky řekne *vepó*¹². Až ji seženeš, vrať se. Nezapomeň si s sebou vzít velkou krosnu!

¹⁰V moderní spisovné arabštině se tato pravidla někdy porušují.

¹¹Je na adrese http://ufal.mff.cuni.cz/pralinka/3/1/media/3-1_arabstina.wav, a odkaz na ni najdete na stránce pro aktuální číslo.

¹²Čti [nero].

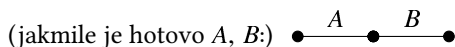
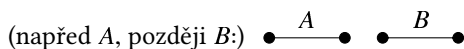
Frkovi tím táta pěkně zhatil plány; myslel si, že se hned po příjezdu vyvalí na pláž, a až mu bude horko, svlaží se v moři. A zatím se má máčet ve vlastním potu pod tíhou kanystrů s vodou! To je teda pěkná relaxace.

Uplynula hodina, dvě, Brk už byl celý vyprahlý a sladká voda nikde, po Frkovi ani vidu, ani slechu. Rozhodl se tedy za ním vydat. A čeho se nenadál – lump jeden frkovatá se vyvaluje na pláži, krosnu s vodami pohozenou opodál! Brk na něj udeří, „Co si to myslíš, Frče!? Že mě tady necháš sejít žízni, a až se pán uráčí, pak teprv se zvedneš a doneseš nákup domů? Copak jsem ti neřekl, ať se vrátíš, jakmile tu vodu seženeš??“ A Frk na to drže: „Ne, to jsi teda neřekl. Řekls mi, ať se vrátím, až ji seženu, ne *jakmile* ji seženu. Teď ji mám, a potom se vrátím. Mezitím si užiju sluníčka, než zajde.“

Že syna Brk nepochválil, je jasné. Zajímavé ale je, že i Brkovi, zkušenému lingvistikou i Frkovým chováním, unikl onen rozdíl mezi „až“ a „jakmile“. Obvykle se oběma slovy myslí, že událost *B* začne právě v čas, kdy skončí událost *A*. Slovo „až“ ale také může značit, že nejdřív událost *A* skončí, a až později začne událost *B*.

Úkol pro vás je jednoduchý:

1. Zamyslete se nad slovesy, jež označují děj trvajícím po nějaký interval (nikoli tedy okamžitý či opakující se), a možných časových vztazích mezi dvojicemi takových dějů. Jaká všechna vzájemná postavení dvou dějů mohou nastat? (Symetrická považujte za jedno a totéž, např. vztah „před“ a „po“ je tentýž, jen s opačným označením obou dějů.) Rozlišujte pouze vztah $<$, $=$ a $>$ mezi počátečními a koncovými časy obou dějů. Vztahy, které popíšete, zakreslete diagramem, např.:

2. Až budete mít diagramy všech možných vztahů, vyberte si 5 z nich, které vám přijdou zajímavé, a určete u nich:
 - (a) Jak se takový vztah přesně vystihne v jazyce (např.: „jakmile je hotovo *A*, *B*; např. Jakmile vodu seženeš, vrať se.“).
 - (b) Jak se takový vztah popisuje obvykle, ledabyleji (např. „až“ místo „jakmile“ v příkladu výše).

Zdravím vás, řešitelé, při čtení nového tématka,

tento rok se budeme věnovat svérázné odnoži jazykozpytu – pragmatice. Pragmatika se zaměřuje na mnoho zajímavých věcí, které si postupně představíme. Je to takový proud lingvistiky, který se soustředí na to, co se obvykle nenalezne v gramatikách jazyků, ani ve slovnících. Analyzuje například, jak se slovy míní víc, než se opravdu říká, nebo jak se na významu slov podílí kontext, v němž jsou pronesena. Postupně se budeme věnovat různým proudům pragmatiky. V prvním díle se budeme soustředit na to, jak často počítáme s tím, že nám blízcí rozumí, aniž bychom říkali všechno, co nám oni rozumí.

Frk se jednoho dne rozhodl udělat malý experiment na svém otci. Přemýšlel nad rozhovory, kterých se každodenně účastnil. Přišlo mu, že mezi lidmi, kteří se delší dobu znají, se mnoho informací při hovoru vynechává. To znamená, že oba dva spoléhají na to, že druhý ví, jak je ta která věta míněná. Frk měl na mysli takové rozhovory, které by nebyly srozumitelné nikomu jinému než lidem, kteří se jich účastní, protože předpokládají hlubší znalost kontextu. Například:

Manžel: „*Jdu s krokoušem ven.*“

Manželka: „*Víš, že Vokurčička změnil otvírací hodiny. . . ?*“

Manžel: „*Vím. Ahoj.*“

Tomuto rozhovoru nerozumí nikdo jiný než manžel s manželkou. My, kteří neznáme ani jednoho z nich, nevíme, co manželka svou větou přesně myslela. Naznačovala, že by manžel neměl cestou zapomenout nakoupit v koloniálu U Vokurčičky, čímž by ušetřil manželce práci? Není pan Vokurčička vyhlášený místní doutníkář, u kterého manžel pravidelně nakupuje doutníky a manželka myslí na záliby svého muže? Nevíme ani, jak se to má s krokoušem. Může to být pes, kterého manžel bere na procházku, může to být plyšový krokodýl, kterého si bere jako talisman, když jde běhat, nebo to může být humorný způsob, jak dát manželce vědět, že jde na pivo do Bumberu (Krokouš je jméno püllitru, který si štamgast nosí do hospody). Teprve až budeme opravdu vědět, kdo je Vokurčička, a budeme znát manžela, budeme moci říci, jestli poslední věta krátkého dialogu znamenala souhlas nebo nezdvořilé odmítnutí. Oba dva účastníci rozhovoru však nemají důvod si cokoli dovysvětlovat, protože vědí přesně, o čem je řeč. Jedná se tu o jakési sdílené rozumění, které je založené na osobních vazbách obou zúčastněných.

Tohle všechno bylo Frkovi jasné. Rozhodl se, že pro jednu rezignuje na toto sdílené rozumění a bude při rozhovoru s otcem chtít všechno vyjasnit. Jednou večer se společně dívali na televizi:

Brk: „*Jsem unavenej.*“

Frk: „A jak jsi unavený? Fyzicky, mentálně nebo jsi jen znuďený?“

Brk: „Nevím, asi hlavně fyzicky.“

Frk: „Máš na mysli, že tě bolí kosti nebo svaly?“

Brk: „Ani nevím. A nebud' takovej šťoural.“

(za chvíli)

Brk: „Všechny tyhle starý filmy mají ten divnej typ kovový postele.“

Frk: „Myslíš všechny filmy vůbec, nebo jen filmy co jsi viděl?“

Brk: „Co je s tebou? Já přece vím, co mám na mysli!“

Frk: „Jen by bylo dobrý, kdybys mluvil jasněji.“

Brk: „To si děláš srandu, vždyť víš, co mám na mysli! Běž do háje!“

Vášim úkolem bude vést nějaký každodenní rozhovor stejně jako Frk a vyptávat se na jinak standardně srozumitelné poznámky vašich blízkých. Následně budete postupovat takto:

1. Rozhovor co nejvěrněji přepíšete jako text. (Nejlépe nahrát si ho nejdřív na diktafon.)
2. Napíšete, co všechno bylo v tomto rozhovoru zamlčeno.
3. Zkusíte vysvětlit, proč vaši partneři v rozhovoru reagovali tak, jak reagovali (většinou to budou otrávené reakce). Rozšiřující otázka: Není to tak, že při takovýchto rozhovorech prostě počítáme s tím, že nám bude porozuměno, aniž bychom měli přesně vyjasněné, co chceme říci?
4. Zamyslete se nad tím, jestli jsou vůbec nějaké rozhovory, kterým by nezúčastněný pozorovatel mohl bez problémů rozumět.

Určitě je vám jasné, že na otázku 2 asi nebude „správná“ odpověď a že u otázek 3. a 4. jde hlavně o schopnost zamyslet se a zkusit na něco přijít než o jednoznačně předem stanovené odpovědi. Na takovém principu bývá ovšem postavené každé tématko. Navíc odpovědi na takové otázky se stále v lingvistice hledají. Nebudete-li mít možnost zaznamenat vlastní rozhovor, analyzujte zde uvedený dialog Frka s Brkem. Ale počítejte s tím, že za vlastní rozhovor budou body navíc.

Vojta